

## ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

בעזרת ה' יתברך,

### סנהדרין אצל מזבח - צדק ומקדש (שיעור 111)

יצחק לוי (isaaclevy1234@gmail.com)

#### 1. מהיכן נלמדת הזיקה בין סנהדרין למזבח?

ירושלמי מכות פ"ב, הלכה ו: ומניין שהיתה סנהדרין גדולה אצל המזבח? "ולא תעלה במעלות על מזבחי", ומה כתיב תמן "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם".

#### 2. מהן ההשלכות המעשיות של סמיכות סנהדרין למזבח?

א. עבודה זרה ח: מי שנה עד לא חרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות. למאי הלכתא? אייר יצחק בר אבדימי לומר שלא דנו דיני קנסות... אמר רב נחמן בר יצחק לא תימא דיני קנסות, אלא שלא דנו דיני נפשות. מ"ט כיון דחזו דנפישו להו רוצחין ולא יכלי למידן אמרו מוטב נגלי ממקום למקום כי היכי דלא ליחייבו דכתיב 'ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא' (דברים י"ז, י) מלמד שהמקום גורם.

ב. תוספות, עבודה זרה ח: ד"ה "מלמד שהמקום גורם": ויש לומר דלגבי דיני נפשות לא איקרי מקום אלא לשכת הגזית שהיתה חציה בקדש וחציה בחול. והיינו טעמא משום דבעי סנהדרין סמוך לשכינה והכי נמי אמרינן (לקמן דף נב.) כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נטע אשרה אצל מזבח, דכתיב: 'שופטים ושוטרים' וסמך ליה 'לא תטע לך אשרה אצל מזבח ה'" ולפיכך גלו וישבו בחנות אע"פ שחנות עצמו היה בהר הבית מ"מ לא היה סמוך לשכינה כלשכת הגזית. ואם תאמר מנלן קפידא במקום שאר חייבי מיתות שלא בזקן ממרא דקרא לא כתיב אלא בזקן ממרא. ויש לומר דדרשינן כל זמן שסנהדרין גדולה במקומה כדין אצל מזבח אז שופטים תתן לך בכל שעריך לשפוט דיני נפשות, נסתלקו הם בטלו כל דיני נפשות".

ג. הרב הירש שמות כ"א, יד: מעם מזבחי וגו'. המזבח היהודי אינו נותן הגנה לפושע. אין כאן, כביכול, שני עקרונות המגבילים וממתיקים זה את זה והמתייחסים זה אל זה בביקורת הדדית, כגון הכנסיה והמדינה, החסד והמשפט וכיוצא באלה. מקום הימשפטי בישראל, בית הדין הגדול, היה סמוך למזבח, שעליו לא תונף החרב (עי' לעיל כ, כב). העיקרון שטופח במזבח – הוא העיקרון שבא לידי הגשמה לפני הסנהדרין. כל מושג משפט המדינה נעדר מספר החוקים של המדינה היהודית. החוק והמשפט בישראל - לאלוקים הוא, ולא לאדם. החוק האלוקי ניתן לנו על כל פרטיו ודקדוקיו, ולא נותר בו מקום לשרירות האדם; ואם גזר חוק זה דין מוות על פושע פלילי, הרי שאין בהוצאתו לפועל של גזר הדין משום חומרא שאפשר להמתיקה בהתחשב בנסיבות, אלא היא עצמה כפרה רבת – התחשבות, כפרת הכלל, כפרת הארץ, כפרת הפושע, - כפרה היא כשם שהקרבת הקרב על גבי המזבח – כפרה הוא. ואפילו יעמוד הכהן ליד המזבח, ואפילו אין כהן אחר שיקריב את הקרבן, ותפגע בו אשמת רצח – מעם מזבחי תקנו להביאו למשפט ולעשות בו כדין וכתורה".

## ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

### 3. מהי המשמעות הרוחנית של סמיכות סנהדרין למזבח?

#### א. המשפט לאלוקים:

1. דברים א,י"ז; דברים ל"ב,ד; בראשית י"ח,י"ט; דברי הימים ב,י"ט,ד-ז; תהילים פ"ב,א; פ"ט,ט"ו (שמות כ"א,ו)
2. **סנהדרין ז**. כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכונה בישראל.
3. **מכות ז**. בשעריך אתה מושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובחוו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר.
4. **מכילתא דרשב"י יב,ג**: כל הדין דין אמת מעלה עליו הכתוב כאילו שותף במעשה בראשית נאמר כאן "מן בוקר עד ערב" ונאמר להלן "ויהי ערב ויהי בוקר".

5. **רמב"ן שמות כ"א,ו**: ואמר ר"א כי נקראו השופטים א-להים בעבור שהם מקיימי משפטי הא-להים בארץ. ולדעתי יאמר הכתוב והגישו אדניו אל הא-להים, עד הא-להים יבא דבר שניהם (להלן כב ח), לרמוז כי הא-להים יהיה עמהם בדבר המשפט, הוא יצדיק והוא ירשיע. וזהו שאמר (שם) אשר ירשיעון א-להים, וכך אמר משה כי המשפט לא-להים הוא (דברים א יז). וכך אמר יהושפט כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר משפט (דהיי"ב יט ו). וכן אמר הכתוב א-להים נצב בעדת אל בקרב א-להים ישפוט (תהילים פב א), כלומר בקרב עדת א-להים ישפוט, כי הא-להים הוא השופט. וכן אמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' (דברים יט יז). וזה טעם כי לא אצדיק רשע (להלן כג ז) על הפירוש הנכון. ובאלה שמות רבה (ל כד) ראיתי אלא בשעה שהדיין יושב ודן באמת, כביכול מניח הקב"ה שמי השמים ומשרה שכינתו בצדו, שנאמר (שופטים ב יח) כי הקים ה' להם שופטים והיה ה', עם השופט

6. **הרב כשר תורה שלמה סוף פרשת יתרו תקע"ד**: ולדעתי יש להוסיף רעיון שנסמכו סנהדרין למזבח, מפני שבני מזבח כפי דיני התורה, היה מסמל התרחקות עד הקצה האחרון מג' עבירות שדינם יהרג ואל יעבור, והמה ע"ז ג"ע ושפכ"ד.

- א. בפסוק מזבח אדמה תעשה לי, מבואר הטעם משום שדרכם של אומות העולם היה לעשות דמות צורה של ע"ז באבנים, לכך נצטוו לעשות מזבח מאדמה או מאבנים שאין גזוזות...
- ב. גילוי עריות, המצוה שלא לעלות במעלות על המזבח לא תגלה ערותך עליו, הגם שהיו לבושים מכנסים, בכל זאת אפילו פסיעה גסה יתירה אסרה תורה, וכמה הוא המרחק מזה, לגילוי עריות ממש.
- ג. שפיכות דמים, מזבח שנגע בו ברזל נפסל למזבח משום שהוא מקצר ימיו של אדם, והמזבח נברא להאריך שנותיו של אדם, ואינו בדין להרים מקצר על המאריך, מזה אפשר ללמוד איך יש להתרחק משפיכת דמים וכל אביזרי. ולכן רצתה התורה שהמזבח יהיה סמוך למושב הסנהדרין עיני העדה שעליהם לדון דיני נפשות, כדי שיהיה להם תמיד לזכרון רצון התורה שנתגלה בדיני מזבח שיתרחק האדם מן העבירות עד המדרגה הקיצונית. ובמדרש הגדול מסיים מאמר הנ"ל היו מתונין בדין, וכן איוב אומר וריב לא ידעתי אחקרהו (איוב כט, טז) ובלבד שלא יענה את הדין. הרחמן יצילנו מעוני הדין ומעוות הדין ומהטיית הדין ויזכנו לקיים דן דין עני ואביון ואז טוב הלא היא הדעת אותי נאום ה' (ירמיהו כב, טז), כן יאמר בעל הרחמים.

## ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

### ב. המזבח והמשפט מביאים שלום

#### הסנהדרין בלשכת הגזית מביאה לאחדות:

1. מהר"ל, גור אריה שמות כ"א, א: לומר שתשים סנהדרין אצל המזבח. ואם תאמר, דגם זה קשה למה סנהדרין אצל המזבח, ואין זה קשיא, דהם שוים לגמרי. דהמזבח הוא משים שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, כי עליו מקריבים הקרבנות, שנקרא 'קרבן' על שהוא מקרב את האדם לבורא יתעלה, והמזבח שעליו ההקרבה הוא שמים שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. וכן איתא במכילתא (לעיל כ, כב) 'ולא תניף עליהם ברזל' (דברים כז, ה), מה האבנים שאינם רואות ואינם שומעות, בשביל שמטילים שלום בין ישראל לאביהם שבשמים אמרה תורה ילא תניף עליהם ברזל, המטיל שלום בין איש לאיש, ובין איש לאשתו, בין עיר לעיר, בין אומה לאומה, על אחת כמה וכמה שלא תבוא עליו פורענות. וכן המשפטים מטילים שלום בעולם. וכן אמרו במכילתא (כאן סוף הפסוק) מה ראו דינין להקדים אותם לכל המצות שבתורה, כשהדין בין אדם לחבירו תחרות ביניהם, נפסק הדין שלום ביניהם. נמצא כי המזבח והדין הם מתקשרים ונושאים שלום בעולם. כי צריך שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, ואחר כך צריך שלום בין איש לחברו, נמצא הכל מקושר. ובשביל זה היה המזבח ולשכת הגזית באמצע העולם, כמו שדרשו (סנהדרין לו.) "שררך אגן הסהר" (שה"ש ז, ג), זה לשכת הגזית, כמו שהטבור באמצע גוף האדם, כך לשכת הגזית באמצע העולם, כי האמצע מקשר כל החלקים לפי שהוא באמצע, נמצא המזבח ולשכת הגזית מאחדים ומקשרים הכל.

2. סנהדרין פח: תניא אמר רבי יוסי מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלושה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של עשרים ושלושה יושבין בכל עיירות ישראל. הוצרך הדבר לשאול שואלין מבית דין שבעירן אם שמעו אמרו להן ואם לאו באין לזה שסמוך לעירן. אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח הר הבית. אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח העזרה, ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך למדתי וכך למדו חבירי. אם שמעו אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באין ללשכת הגזית ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל. נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למנין - רבו המטמאים טמאו רבו המטהרין טהרו. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו. משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית.

3. הרמב"ם, הלכות ממרים א, ד: כשהיה בית דין הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל. אלא כל דין שנולד בו ספק לאחד מישראל שואל לבית דין שבעירו אם ידעו אמרו לו אם לאו הרי השואל עם אותו בית דין או עם שלוחיו עולין לירושלים ושואלין לבית דין שבהר הבית אם ידעו אמרו לו אם לאו הכל באין לבית דין שעל פתח העזרה. אם ידעו אמרו להן ואם לאו הכל באין ללשכת הגזית לבית דין הגדול ושואלין. אם היה הדבר שנולד בו הספק לכל, ידוע אצל בית דין הגדול בין מפי הקבלה בין מפי המדה שדנו בה אומרים מיד. אם לא היה הדבר ברור אצל בית דין הגדול דנין בו בשעתן ונושאים ונותנים בדבר עד שיסכימו כולן. או יעמדו למנין וילכו אחר הרוב ויאמרו לכל השואלים כך הלכה והולכין להן. משבטל בית דין הגדול רבתה מחלוקת בישראל זה מטמא ונותן טעם לדבריו וזה מטהר ונותן טעם לדבריו זה אוסר וזה מתיר.

## ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

### ג. גדולה מעלת המשפט והצדק מעבודת הקרבנות

1. תורה תמימה ירושלמי מכות פ"ב ה"ו: ונראה בטעם סמיכות הסנהדרין אצל המזבח ע"פ הפסוק במשלי כ"א, יג: "עושה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח", ובא מקום זה להורות ולרמז על מעלת הוראת דין אמת עד שהיא גדולה ממעלת הקרבנות, וע"פ זה יצויר היטב הדמיון שאמרו בפרק קמא דסנהדרין ז: כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נטע אשירה אצל המזבח והיינו משום דמקום הסנהדרין הוא אצל המזבח.

2. שמואל א, ט"ו, כב; ישעיהו א, יא-יז, כא-כז; הושע ו, ו-ט; עמוס ה' כא-כה; מיכה ג, ט-יב; ו, ו-ח; ירמיהו ז, ג-ז, ט-יא, כא-כג; זכריה ז, ה-ו; ח, טז-יז.

3. תהילים ט"ו; כ"ד, ג-ד; נ, ז-כג.

4. מדרש הגדול שמות משפטים כ"א, א: ואלה המשפטים מה כתיב למעלה מן הענין "מזבח אדמה תעשה ליי", על שם שנאמר "עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח" (משלי כ"א, ג) אמרו ישראל הרי הקרבנות בטלים אנו מה נעשה? אמר להם: היו עסוקין בדינין ומעלה אני עליכם כאילו הקרבנות כל הקרבנות וכן הוא אומר כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלוקים מעולות.

### 4. צדק ומקדש

#### א. הכהנים כשופטים

1. דברים י"ז, ח-ט; כ"א, ה; ל"ג, י.

2. סנהדרין נב: בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט.

3. הרמב"ם הלכות סנהדרין ב, ב: ומצווה להיות בסנהדרין גדולה כהנים ולווים שנאמר "ובאת אל הכהנים הלויים" ואם לא מצאו אפילו היו כולם ישראלים הרי זה מותר.

#### ב. בגדי כהונה בגדי צדק (תהילים קל"ב, ט)

1. אבן עזרא: וטעם לאמר על הכהנים בגדי צדק כי הם מורים את התורה ושופטי ישראל.

2. מצות דוד: בגדי כהונה נקראים בגדי צדק כי הם מכפרים ומצדיקים את החוטאים.

3. המלבי"ם: כי ציור הבגדים היה מורה על הצדק ועל המידות טובות שבם תתלבש הנפש כמ"ש חז"ל.

4. ישעיהו י"א, ה; זכריה ג, ג-ד

### ג. ירושלים ובית ה' כמקום המשפט באחרית הימים

1. ישעיהו ב, א-ד; מיכה ד, א-ה; יואל ג, ה, ד, כ"א; זכריה ט, ט-י.

## ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

2. עמק יהושפט-נחל קדרון

1. הצדק כתנאי לקרבה לבית ה' - תהילים ט"ו; כד; ישעיהו ל"ג, יד-טו, כ-כב)

### ה. צדק-מהותה של ירושלים

1. שמות מלכי ירושלים צדק: בראשית י"ד, יח; יהושע י, א; מלכים ב כ"ד, יז  
רד"ק יהושע י, א: כל מלכי ירושלים היו נקראים בזמן ההוא מלכי צדק או אדני צדק, כמו שנאמר "ומלכי צדק מלך שלם" הוא ירושלים, כמו שכתוב "ויהי בשלם סכו" ונקראו כך בעבור ירושלים שהוא מקום צדק.
2. זהות בין שם העיר לבין שם מלך העיר: ירמיהו כ"ג, ו בהקבלה לירמיהו ל"ג, י"ב
3. שם העיר צדק: ישעיהו א, כ"א-כז; ירמיהו ל"א, כב.
4. פנישת אברהם ומלכי צדק
5. ירושלים עיר הצדק והשלום לעומת סדום עיר הרשעה
6. הנבואה המפורשת הראשונה על חורבן ירושלים  
מיכה ג, ט-יב; (ישעיהו א, כא-כז); ירמיהו כ"ו, טז-יט
7. הגורם לחורבן העיר והבית  
ימי מנשה (?): ירמיהו ה, א, כ"ו-כ"ט; ו, ו  
ימי יהויקים: ירמיהו כ"ב, יג-יט; ירמיהו ז, ג-ז  
ימי צדקיהו: ירמיהו כ"א, יב-יג; ירמיהו כ"ב, א-ה

### ו. הצדק ובית ה'

במדבר רבה כ"א, י"ט: אמר ר"י בר סימון מעולם לא היה לך אדם בירושלים ובידו עוון. כיצד? תמיד של שחר מכפר על עבירות שבלילה ושל בין הערביים מכפר על עבירות שביום, שנאמר "צדק ילין בה".

### ז. משמעות "צדק"

1. הרש"י הירש בפירושו לבראשית ט"ו, ו: צדקה משורש צדק.. לתת לזולת את מה שהוא זקוק לו. במידת הצדק תזכה כל בריה בתנאים שנועדו לה ע"פ הדעת העליונה, הצדק הוא תכלית ההנהגה הא-לוקית, מנקודת השקפת האדם הרי הוא האידיאל.

## ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

### 2. המלבי"ם בפירושו לתהילים :

פרק פ"ט, טו : צדק מה שיעשה לפני משורת הדין, ומשפט-שורת הדין.

שם, פ"ה, יא-יב : צדק ממוצע בין המשפט והחסד, שהוא מורכב משניהם, והחסד שיעשה ה' עם עמו יהיה מיוסד על הצדק של המעשה.

שם, פ"ט, טו : ... וצדק הוא מה שיטה מן קו המשפט אל חוקי הצדק להשקיף על העניין והנידונים וילך לפני משורת הדין לפי העת, והמקום והיושר.

3. א. בבא מציעא ל' : דאמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה... אלא אימא שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפני משורת הדין.

### ח. מלכות ה' ומלכות בשר ודם-צדק ומשפט

#### 1. מלכות ה'

- שם 'אלוקים' כשופטים (שמות כ"א, ו; כ"ב, ז-ח)

- תהילים פ"ט, טו; צ"ז, ב "צדק ומשפט מכון כסאך".

#### 2. מלכות בשר ודם

- "הן לצדק ימלוך מלך" (ישעיהו ל"ב, א)

- "תועבת מלכים עשות רשע כי בצדקה יכון כסא" (משלי טז, יב)

- השם 'שופטים' גם הנהגה וגם משפט

הרמב"ם הלכות מלכים פ"ד, ה"ו : ... ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת ולמלאות העולם צדק ולשבור זרוע הרשעים ולהילחם מלחמות ה', שאין ממליכים מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות שנאמר "ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו".

- ישעיהו י"א, ג-ה; תהילים ע"ב, א-ד; יחזקאל מ"ה, ט-י; ירמיהו כ"ב, ג-ה.

מתוך תפילת שמונה עשרה: השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה והסר ממנו יגון ואנחה ומלך עלינו מהרה אתה ה' לבדך בחסד וברחמים, בצדק ובמשפט, ברוך אתה ה' מלך אוהב צדקה ומשפט (ובעשיית המלך המשפט)